

Історія виборів в Україні

Вибори – передбачена конституціями та законами переважної більшості держав форма прямого народовладдя, яка полягає в тому, що шляхом голосування формуються представницькі органи державної влади та місцевого управління (самоврядування).

В УРСР десятиліттями панувала традиція проведення виборів під назвою «імітація виборів». Щодо типу виборчої системи, то, звісно, вона тоді була мажоритарною, оскільки не могла йти мова про вибір між партіями: легально існувала лише одна партія — КПРС. Втім, реального вибору все одно не було, оскільки в кожному окрузі виборцям пропонувалася лише одна кандидатура. Така особливість зумовлювала зручність негативної форми для правил голосування: виборець мав закреслити прізвище кандидата, якщо він голосує проти нього, і ніяк не змінювати текст бюлетеня, якщо він голосує за кандидата. З урахуванням формальної можливості наявності кількох кандидатів у бюлетені, правило виглядало так: треба викреслити або всіх кандидатів, крім одного (за якого виборець голосує), або всіх кандидатів (якщо він жодного не підтримує); зрозуміло, що такі правила були б незручними при великій кількості кандидатів.

Під час Перебудови почали відбуватися зміни як у виборчому законодавстві, так і у традиціях проведення виборів. Але цікаво, що, незважаючи на прийняття нових законів про вибори, довгий час залишався такий рудимент радянської системи, як негативне голосування. Хоча кандидатів було вже багато, але виборцям доводилося витрачати час на акуратне викреслення їх прізвищ; залишити невикресленим слід було не більше одного кандидата, інакше бюлетень вважався недійсним.

Які є системи виборів?

- * мажоритарна система відносної більшості (наприклад, США, Велика Британія, Канада, Індія);
- * мажоритарна система абсолютної більшості (наприклад, Франція), іноді у формі альтернативного голосування (наприклад, Австралія);
- * пропорційна система (наприклад, Ізраїль, більшість країн Західної Європи, деякі країни Південної Америки);
- * система з додатковим членством (наприклад, Німеччина);
- * обмежене голосування (наприклад, Японія).

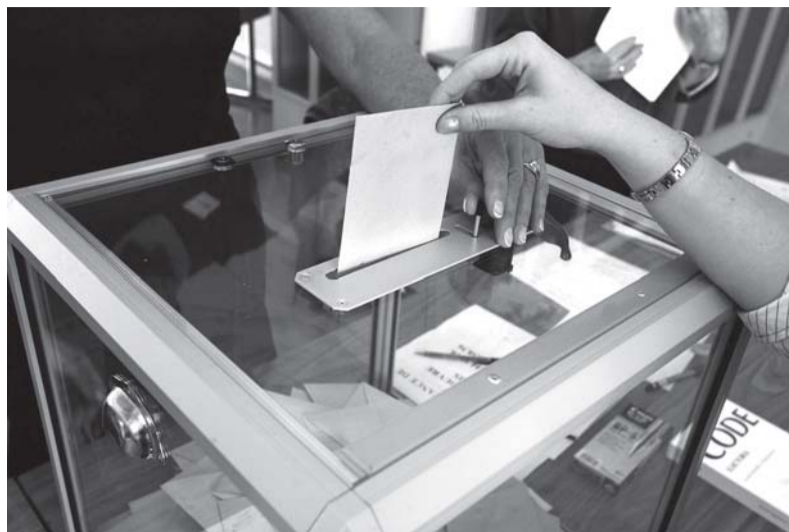
Парламентські вибори 1998 року стали першими в новітній Україні виборами, на яких застосовувалося позитивне голосування: поставити значок навпроти того, за кого виборець голосує; ця зручна новачка швидко вкорінилась і залишилася для всіх подальших виборів.

До наслідків радянських традицій можна віднести і той факт, що до 1998 року застосовувалася лише мажоритарна виборча система з одномандатними округами. Так само, до 1998 року застосовувався поріг явки виборців 50%; деякий час не виникало проблем з досягненням цього порогу, бо більшість громадян з радістю користувалися поки що новою для них можливістю впливати на формування влади.

Характерною рисою української виборчої системи є наявність у виборця можливості проголосувати проти всіх кандидатів; це положення існувало з радянських часів і досі ніколи не скасовувалося. Голосування в Україні завжди було добровільною справою виборців, а не юридичним обов'язком, хоча в радянські часи спостерігався певний тиск щодо спонукання брати участь у виборах, який подекуди у слабшій формі зберігся і під час Перебудови; крім того, у випадках фальсифікацій тиск щодо спонукання брати участь у виборах часто застосовувався в поєднанні з незаконними вимогами проголосувати за певного кандидата.

Для виборчого законодавства новітньої України характерна мінливість: з 1989 року і дотепер не було такого, щоб дві парламентські чи президентські виборчі кампанії відбулися за точно одним і тим самим законом про вибори; наближення кожних виборів, як правило, супроводжувалося прийняттям суттєвих змін до виборчого законодавства.

У 1989 році на території України, як і в усьому Радянському Союзі, відбулися вибори народних депутатів СРСР за

мажоритарною системою абсолютної більшості, причому у другому турі (в який виходили двоє найуспішніших кандидатів) для перемоги достатньо було відносної більшості і на результат не впливала кількість голосів, поданих проти обох кандидатів.

У березні 1990 року відбулися вибори власне українських органів влади: Верховної Ради УРСР і місцевих рад. Загальні риси виборчої системи були такі самі, як і на виборах 1989 року.

1 грудня 1991 року вперше в Україні відбулися вибори Президента.

У 1994 році в Україні відбулися вибори багатьох органів влади: спочатку Верховної Ради, потім Президента та місцевих органів влади. Закони, за якими відбувалися ці вибори, в багатьох випадках вимагали жорсткіших умов для перемоги, ніж у 1990 році. Так, для президентських і парламентських виборів залишалася система абсолютної більшості у два тури, але для перемоги у другому турі вимагалася також абсолютна більшість; якщо жоден з двох кандидатів її не здобував, то передбачалися повторні вибори (тобто виборча кампанія починалася з початку). Для місцевих виборів діяли різні правила, проміжні між системами абсолютної та відносної більшості. Для виборів 1994 року характерна особливо велика кількість місцевих органів влади, які обиралися населенням: окрім депутатів місцевих рад, прямим голосуванням населення обиралися керівники сільрад, селищ, міст, районів і областей.

Жорсткість умов для перемоги на парламентських виборах 1994 року призвела до того, що в багатьох округах довелося проводити повторні вибори. Разом з тим, населення значною мірою втомилася від виборів і під час повторних виборів явка була дуже низькою, так що повторні вибори в переважній більшості випадків знову не могли визначити переможця внаслідок недосягнення 50-відсоткового порогу явки виборців. Отже, країну було втягнуто в перманентні невдалі повторення виборів в окремих округах; на якомусь етапі Верховна Рада України спеціальною постановою відтермінувала такого роду вибори, у зв'язку з нестачею коштів на їх проведення. Потім нарешті необхідність проведення таких повторних виборів відпала, бо закінчувався термін повноважень Верховної Ради, наближалися чергові парламентські вибори 1998 року.

Описаний у попередньому абзаці досвід спонукав законодавців кардинально послабити умови для перемоги. По-перше, поріг явки виборців був скасований і більше ніколи не запроваджувався (за винятком прийнятого у 2007 році закону, що регламентує особливості позачергових парламентських виборів; згідно з ним, недосягнення 50-відсоткового порогу явки спричинює повторну виборчу кампанію, але під час неї поріг уже не застосовується). По-друге, для всіх мажоритарних виборів і виборів одиничних посадових осіб, окрім Президента, було запроваджено систему відносної більшості. Можливість повернення до системи абсолютної більшості при виборах міських голів останнім часом обговорювалася переважно противниками чинного Київського міського голови Леоніда Черновецького, які вважають, що він переміг, не маючи достатньої підтримки населення.

З 1998 року українці почали звикати до пропорційної виборчої системи: у 1998 та 2002 роках за цією системою обиралася половина Верховної Ради (інша половина – в одномандатних мажоритарних округах), а починаючи з 2006 року Верховна Рада повністю обирається за пропорційною системою. При цьому прохідний бар'єр у 1998 та 2002 роках становив 4% від числа виборців, що взяли участь у голосуванні, а потім він був зменшений до 3%.

Що ж до місцевих рад, то в 1998 та 2002 роках вони обиралися за мажоритарною системою, але в деяких випадках застосовувалися багатомандатні округи: наприклад, обласна рада розглядалася як зібрання представників районів і міст обласного підпорядкування; кожний район і кожне таке місто було багатомандатним округом для виборів обласної ради.

Починаючи з 2006 року застосовується чисто пропорційна виборча система для всіх місцевих рад, окрім сільських і селищних, але у 2010 р. знову було запроваджено мішану систему.

Зараз в Україні обираються населенням на виборах такі органи влади та посадові особи: Президент; Верховна Рада України; міські, селищні та сільські голови; Верховна Рада Автономної Республіки Крим і всі місцеві ради – обласні, районні, міські, районні в містах, селищні, сільські.

Президент обирається за системою абсолютної більшості. Якщо ніхто не набирає абсолютної більшості від числа тих, що голосували, призначається другий тур, у який виходять двоє кандидатів, що набрали найбільше голосів. У другому турі для перемоги достатньо відносної більшості, і кількість голосів, поданих проти обох кандидатів, не грає ніякої ролі для визначення переможця. Але якщо в першому турі брали участь не більше двох кандидатів (фактично такого не буває), то другий тур не проводиться і в разі відсутності абсолютної більшості вважається, що переможця нема (виборча кампанія починається з початку). Дopusкається також можливість, коли у другому турі бере участь лише один кандидат: якщо інший вибув пізніше, ніж за 10 днів до повторного голосування; у цьому випадку для перемоги цей єдиний кандидат має набрати абсолютну більшість голосів від числа тих, що голосували; якщо йому це не вдається, виборча кампанія починається з початку. Так само, передбачається повторна виборча кампанія, якщо у другому турі обидва кандидати набрали однаково кількість голосів.

Верховна Рада України обирається за пропорційною системою з прохідним бар'єром у 3% від числа тих, що взяли участь у голосуванні. За такою ж системою і з таким самим прохідним бар'єром обираються половина Верховної Ради Автономної Республіки Крим і половина від кожної з усіх інших місцевих рад, крім селищних і сільських; інша половина кожної з цих рад обирається за мажоритарною системою відносної більшості. Селищні та сільські ради обираються повністю за мажоритарною системою.

Міські, селищні та сільські голови обираються за системою відносної більшості: перемагає той, хто набрав найбільше голосів, але за умови, що за нього проголосувало більше виборців, ніж проти всіх. При цьому повторне голосування (тобто другий тур) передбачено лише для випадку однакового числа голосів, поданих за кількох найуспішніших кандидатів. Селищні та сільські ради обираються за мажоритарною системою з одномандатними округами, причому система визначення переможця в окрузі точно така ж, як і для міських, селищних і сільських голів.

Календар місцевих виборів-2020

- * 22 жовтня – останній день оприлюднення соціологічних опитувань та рейтингів.
- * 23 жовтня – останній день передвиборчої агітації, а 24 жовтня є днем тиші.
- * 25 жовтня – день виборів – з 8 години ранку до 20 години вечора.
- * 6 листопада – останній термін встановлення результатів.
- * 15 листопада – приблизна дата проведення другого туру виборів мерів у містах з понад 75 тисячами виборців. Якщо жоден кандидат 25 жовтня не набере понад 50% голосів, то до другого туру виходять два лідери.
- * Закон вимагає провести другий тур протягом трьох тижнів від встановлення результату першого.
- * У 2015 році, коли місцеві вибори також відбувалися 25 жовтня, другий тур відбувся саме 15 листопада.

Погана влада обирається добрими громадянами, які не голосують.

Джордж Джин Нейтанг